

SZÉKELY JÁNOS (1929–1992) a fost un poet, prozator, dramaturg, eseist și traducător maghiar din România care a aparținut primei generații a literaturii maghiare transilvănene de după Al Doilea Război Mondial.

S-a născut la Turda, a urmat școala primară în orașul natal, apoi s-a mutat la Târgu Mureș, unde din 1940 a studiat la Colegiul Reformat (în prezent, Liceul Teoretic „Bolyai Farkas“) și, din 1943, la Școala Militară. În 1944, odată cu apropierea frontului de instituția de învățământ, aceasta a fost trimisă spre vest, iar Székely a fost luat prizonier la vîrsta de numai 16 ani. S-a întors acasă în 1946, când a obținut și diploma de bacalauriat. Și-a continuat studiile din 1948, absolvind Facultatea de Litere și Filozofie din cadrul Universității „Bolyai“ din Cluj în 1952.

A lucrat ca lector la Editura de Stat pentru Literatură și Artă în perioada 1951–1956. În 1953 și-a publicat primul volum de poezie, *Csillagfénben* [În lumina astrală]. În perioada 1956–1989 a lucrat ca redactor la revista literară *Igaz Szó* din Târgu Mureș, publicând în același timp mai multe volume de poezii. În 1968 i-a apărut microromanul *Soó Péter bánata* [Mâhnirea lui Soó Péter], iar în 1978 a avut loc premiera dramei *Caligula helytartója* [Guvernatorul lui Caligula] în Ungaria. În 1979 a fost publicat volumul *A nyugati hadtest* (*Armata de apus*). După 1990 a fost nominalizat de mai multe ori la premiile József Attila și Kossuth. S-a detașat de retorica personajului public, refuzând pe rând premiile literare atrăbuite, însă i-au fost decernate postum Premiul Revistei Alföld și Premiul Ady Endre. Tot postum, în anul 1994, i-a apărut culegerea de poezii *Semmi – soha* [Nimic – nicicând].

SZÉKELY JÁNOS

ARMATA DE APUS

În românește de
MARIUS TABACU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SZÉKELY, JÁNOS

Armata de apus / Székely János; trad. de Marius Tabacu. - București :
Curtea Veche Publishing, 2019
ISBN 978-606-44-0454-1

I. Tabacu, Marius (trad.)

821.511.141

Redactor: Anca-Maria Pănoiu

Corector: Cornelia Florea

Tehnoredactor: Irinel Niculae

CURTEA VECHE PUBLISHING

str. Aurel Vlaicu nr. 35, București, 020091

redacție: 0744 55 47 63

distribuție: 021 260 22 87, 021 222 25 36, 0744 36 97 21

fax: 021 223 16 88

redactie@curteaveche.ro

comenzi@curteaveche.ro

www.curteaveche.ro

SZÉKELY JÁNOS

A NYUGATI HADTEST

Copyright © The Estate of János Székely, 1982

© CURTEA VECHE PUBLISHING, 2019

pentru prezenta ediție în limba română

Volum publicat în parteneriat cu:

MINISTRY OF
FOREIGN AFFAIRS AND TRADE
OF HUNGARY

Institutul Balassi
Institutul Maghiar din București

CUPRINS

Dedicăție

7

Pálinkás

9

Aşa am fost „botezat“

37

Kriplă

42

Cei omenoși

69

Neamțul cu câinele

89

Fum

117

Ce este norocul?

129

Gânduri despre providență

157

Cei înviniși

171

(Gravură contemporană: retragerea artileriei)

Dedicație

Ce se poate uita să uităm cu sufletul împăcat.
Ce nu se poate uita: aceasta este șansa noastră.

Un scriitor cât se poate de vizionar, dar, după câte se pare, nu chiar bun la suflet, pe care tocmai de aceea (pentru malitia sa) nu îl numesc, a spus odată: „Boala este călătoria săracilor.“ Prin aceasta el înțelegea că toate trăirile, toate evenimentele vieții lui monotone, omul sărac le datorează doar belelelor sale; de aceea el nu vorbește decât despre necazurile lui; din ele extrage tot ce are de spus, tot ceea ce bogății aduc cu ei de prin călătorii. Unicul subiect de discuție al celor nenorociți este însăși nenorocirea.

O formulare precisă și neîndurătoare – care poate fi dezvoltată. După observațiile mele, la fel de precise și poate chiar mai neîndurătoare, ea se cere completată, și anume astfel: „Călătoria bărbaților este militară.“

Într-adevăr: nu numai că nu-mi amintesc, dar nici măcar nu-mi pot imagina mai mulți bărbați de vârstă mea la un loc, fără ca, ajungând la un anumit grad de degajare și dezinvoltură (să o spunem deschis: de euforie alcoolică), să nu aducă vorba de îndată despre război! A văzut cineva vreodată o scenă

mai trist-dulceagă, o îmbrățișare mai sentimentală ca atunci când doi bărbați ceva mai vârstnici și un pic abțiguiți își amintesc, luându-și unul altuia vorba din gură, dându-și replicile în pripă – de parcă ar rosti o litanie plină de nostalgie – că în răposata lor tinerețe au fost împreună sub arme, că s-au retras pe același drum, că au fost prizonieri în același lagăr? Nici camarazi să nu fi fost, nici asalturi să nu fi făcut împreună, e destul că au fost soldați pentru ca discuția lor să clocotească. Se înțeleg de minune!

Evenimentul de căpătâi al bărbaților din generația de astăzi (și în același timp factorul esențial al istoriei contemporane) este războiul. Iar reperul cel mai grăitor al lumii noastre trebuie este tot războiul. Cine nu înțelege asta, nu ne înțelege nici pe noi.

Tocmai de aceea fie-mi îngăduit că, renunțând definitiv la euforia alcoolică, la orice tovărașie, fie a bărbaților, fie a femeilor, singur și absolut lucid, conștient de miroslul îmbâcsit al metodelor perimate, al subiectelor vlăguite, știind prea bine că în zilele noastre nu oricine este în stare să-și plece urechea la experiențele maniac repetate ale unei generații pierdute – știind toate acestea, asumându-mi-le pe deplin, fie-mi îngăduit, cum spuneam, ca preț de câteva variațiuni, să intru și eu în marele cor al camarazilor mei pe cale de a îmbătrâni și, aidoma unui sărac, să dau și eu seamă despre călătoria mea.

Știu prea bine, stimate doamne (și stimați domni), știu că ati citi cu mai multă placere scrierii de călătorie despre America, de exemplu – dar America, sau China, sau Cuba sunt experiențe care mie nu mi-au fost hărăzite. Pe când războiul – da.

Manejul era acoperit cu un strat gros de rumeguș.

Îl împrăștiau în fiecare săptămână, fără ca pe cel vechi să-l fi îndepărtat vreodată, aşa că, după o vreme, se făcuse cam de o palmă – prin colțuri chiar mai gros. Până seara, călăreții îl răscoleau fără milă, îl bătătoreau, îl brăzdau cu milioane de cratere ale copitelor, dar până dimineața soldații îl netezeau cu grijă; la ocazii festive greblau pe el și un fel de ornamente (pătrățele, valuri).

Nu era menit doar să ușureze mersul sailor și să le menajeze copitele, ci și să le absoarbă murdăria. Dar ceea ce se îmbibă multă vreme cu murdărie devine, în cele din urmă, tot murdărie. Rumegușul manejului era uscat cât de cât numai în lunile de vară cele mai calde. Altminteri era brăzdat de straturi revene, roșcate precum postavul, scotea la iveală cocoloașe de mucegai palide și răspândea un miros întepător: de urină, de sudoare, de bălegar.

Odată cu venirea primăverii, pe rumegușul manejului se produsese o schimbare ciudată. Era pe jumătate reavăn, pe jumătate uscat; o diagonală îl împărtea deslușit într-un triunghi iernatic și unul văratic, după cum îl mătura de

PÁLINKÁS

dimineață până seara (sau după cum îl lăsa în umbră) soarele de primăvară care se strecuia, teșit, prin ferestre.

Aliniați, caii își așteptau contingentul.

Stăteau în formație, în partea umbroasă a manejului, ținuți din scurt, doi câte doi, de câte un singur rândaș, la fel cum, și de partea cealaltă, în grajd, tot câte doi erau îngrijiți de același om. Își rodeau zăbalele plictisiți, oftau din greu în strânsoarea chingilor, încercau, întinzându-și până departe spinările, să-și mai slăbească un pic hamurile – drept care rândașii tresăreau și, cu câte o smucitură iritată, făceau ordine printre odraslele indisciplinate.

Erau cai buni; cai țărănești încrucisați cu rase englezesti nobile; descendenții lui Nonius; dar, de fapt, erau cu toții niște corcicuri. De la tați moșteniseră trupul deșirat, puterea nervoasă, stăpânirea de sine, iar de la mame, părul des și modestia tenace. Erau frumoși surii (mai ales cei bălțați, cu crupa dolofană), murgii tuciurii, cu părul scurt, lucios, dar și bălanii sau roibii cu coama neagră erau cu adevărat minunați. Printre ei nu era nici măcar unul spălăcit, aşa că numai surul castrat de la capătul rândului trezea o oarecare antipatie, cu capul lui bleag, cu măruntele pete ruginii ce îi umpleau părul de un alb murdar*.

Cine nu se minunează la auzul vocabularului bogat și plastic al vreunei vechi meserii? Ce minunați sunt termenii aceștia tehnici, cât de exacți, cât de sugestivi, aproape palpabili; câte expresii, atâtea lovitură în plin; putem observa în ele nașterea, viața spontană a limbii *in statu nascendi*.

* În limba maghiară, caii cu părul alb și cu pielea închisă la culoare se numesc „suri“. Întâlnim și cai care au atât părul, cât și pielea de culoare albă – dar foarte rar. (N. a.)

În limbajul străvechi al călăreților, castratului bătrân de la capătul rândului i se spunea băltat, pestriț. Arăta de parcă tot corpul i-ar fi fost năpădit de mii de tăuni (sau mai degrabă de mii de muște roșietice, de bălegar); era plin de muște pe față, în jurul ochilor, până și pe picioare, de sus până jos; atât de plin, că era scârbos – aproape că îți venea să te duci la el să le alungi, aşa de milă și se făcea când îl vedea.

Naturii nici că-i pasă de estetică. Ce o interesează pe ea dacă noi credem că ceva este frumos sau urât! Însă namila aceea de cal parcă suferea și ea pentru cum arăta. Și asta cu toate că greabănuț înalt, picioarele vânjoase, puternice, spiniarea teșită îi trădau rasa deosebită; s-ar fi putut foarte bine ca el să fi fost cel mai rapid, cel mai nobil cal din întreaga herghelie a regimentului. Numai că asta n-a reieșit niciodată. Pálinkás – aşa îl chama pe nenorocitul acela – a renunțat de la bun început să-și pună în valoare calitățile cu care se născuse, nici prin minte nu-i trecea să se zbată pentru a da rezultate bune, alegea întotdeauna ce era mai ușor, chiulul, trândăveala. În loc de comparație aş putea spune și aşa: în orice ființă, la naștere, se aprinde o lumină (arde un fel de flacără în ea), iar asta i se vede în priviri. Ei bine, în ochii lui Pálinkás, această lumină se stinsese de multă vreme. Era dezamăgit, leneș, neascultător, îi lipsea cu totul ambiția (trăsătura de caracter cea mai umană a cailor); nu era dispus decât că stea într-un loc, să stea și să mănânce – dar și asta fățarnic, morocănos, indispus.

Acum aștepta înșeuat, alături de ceilalți, contingentul. Fiind ultimul, el era cel dintâi pe care cădea lumina aurie a soarelui de mai, care mătura zilnic rumegușul. Ceilalți rămăseseră în umbră, doar Pálinkás părea că se aprinsese în mânunchiul de raze care se revârsa pe fereastră. Părul

alb-gălbui, incandescent, scotea și mai mult în evidență muștele roșietice, mai că le auzeai zumzăitul. Stătea cu capul plecat, atârnându-i, de parcă ar fi suportat resemnat ca propriile-i pete să-i sugă săngele, ba chiar să-și depună ouăle pe el. Sau de parcă ar fi fost împroșcat cu zoaia puturoasă, coclită a rumegușului – aşa stătea Pálinkás, scăldat din cap până-n picioare în lumină și în mizerie.

În formație strânsă, contingentul coti, bătând pasul, pe aleea cu castani cu frunze roșii-transparente, cleioase, ghemuite în vârfurile crengilor: toate ca niște boboci proaspăt ieșiți din găoace. Nici nu intraseră bine în semiîntunericul puturos, nici nu deschiseseră bine poarta scundă a manejului, că stăpânul lui Pálinkás își și văzu calul. Îl cuprinse pe dată ooroare mută. Știuse prea bine că aşa va fi (cum să nu fi fost aşa?), de mai multe zile îl chinuia această presimțire și era pregătit sufletește, dar acum, când era nevoie să se convingă cu propriii ochi de ceea ce știa dinainte, îl apucă o disperare și mai mare. Nu se aștepta la altceva, numai la asta – totuși era dezamăgit că aşa se întâmplase. „Iată-l, iar e aici, iar l-au scos“, își spunea el înfrigurat și neliniștea aceea permanentă pe care încercase cu atâtă îndărjire să și-o domine – cu atâtă chin încât, cu timpul, devenise unica rațiune a vieții sale – acum acea neliniște sălbatică, animalică, îl cuprinse din nou.

Speranța sa amăgitoare și, în același timp, rezemul tainic al frământărilor sale cum că „poate nu-l vor scoate pe Pálinkás“ nu erau cu totul neîntemeiate. Se mai întâmplase deja, chiar de două ori semestrul trecut, să-l lase pe băltătul acela însăși în grajd, cine știe, poate pentru a fi potcovit. În asemenea cazuri Tânărul său călăreț primea alt cal, unul dintre caii celor din anii superiori, din anul al doi-lea, iar acestea erau pentru el zile de sărbătoare, bucurii de

neuitat. Atunci orele de călărie erau un prilej de desfătare, fericire și degajare. Cincér, breaza aceea plăvană pe care-o călărea în locul lui Pálinkás, avea trapul ușor, pasul lung, plăcut, și pe deasupra o lă bucuros la galop: îi plăcea mișcarea. Ce-i drept, uneori, în timpul trapului, își înălța pe neașteptate capul, pocnindu-l năprasnic în nas pe călăreț cu creștetul său osos, de sărmanului îi dădeau lacrimile, dar asta nu era nimic pe lângă josnicile lui Pálinkás! Bineînțeles că Tânărul, cu tuleiele abia mijite (un flăcău în pragul adolescenței), cu cizmele sale de călărie, care încerca și de data aceasta să-și înfofolească spaima vădită într-o comportare țeapănă, milităroasă, nu își ura calul din cauza urâteniei lui. S-ar fi mulțumit și cu unul mult mai urât, cu un pârlit oarecare, sau cu vreo gloabă țigănească, cu coada plină de bălegar. Însă Pálinkás era vestit în tot regimentul pentru fărădelegile sale viclene. Îl știa toată lumea nu numai ca pe un animal lenă și urât, ci și răuvoitor, josnic, cătrânit. Antipatia pe care o trezea aspectul său nu îl facea să se resemneze, ci mai degrabă îl întărâta la răzbunări josnice. Nu prididea să-și arate ura față de specia umană. Pe cât era de bleg în genere, pe atât de repede se punea în mișcare de îndată ce i se suia cineva în spinare. Pur și simplu nu suporta să fie călărit. Dacă uneori își găsea nașul, vreun călăreț pe care să nu-l trântească la pământ de îndată, de la prima încercare, atunci cu acela era în stare să se zbată și căte un sfert de oră încheiat: să se ridice pe două picioare, să-și bălăngănească copitele prin aer, să se ridice din nou, să dea din nou cu copitele, contorsionându-și între timp tot trupul, aidoma cailor sălbatici din Texas când sunt îmblânziți. Și niciodată nu se lăsa păgubaș; chiar dacă uneori se mai odihnea, după câteva minute o lă cu siguranță de la capăt: se dovedise de neîmblânzit.

Că lovea cu copita era de la sine înțeles, dar pe deasupra mai și mușca; rândașul care îl călărea de obicei, care-l îngrijea, îl curăța, îl adăpa și îl țesăla avea întotdeauna brațele învinuiește. Chiar și pe comis, mai marele peste grăjdari, pe care nu reușise să-l doboare decât după trei sferturi de oră, din răzbunare l-a călcat în picioare. Cu cât era cineva mai bun călăreț, cu atât îl ura mai mult; celor mai buni le purta pică, fiecăruia în parte. Dacă cel care îl aducea nu-i ținea căpăstrul din scurt (sau bănuia că atenția i-sa abătut și-l mai slăbea un pic), atunci se cabra de îndată și încerca să-l lovească pe respectivul, lovind vijelios aerul cu picioarele din față. Apoi, după ce se răzbuna, cădea din nou în apatia lui bleagă. Și ceilalți cai aveau defectele lor: Baku își dobora și el călărețul; Váli era gâdilicios, zbiera și necheza ca un nebun dacă se atingea cineva de el; Regős zvărlea și lovea cu copita; Ede mușca. Dar Pálinkás le avea pe toate la un loc. La fel ca bine cunoscuta planșă în care se putea vedea calul bolnav absolut (erau reprezentate pe un singur cal toate bolile posibile: chișță inflamată, râia, tignafesul), și Pálinkás întrupa și înfățișa, practic, cu o vădită satisfacție, toate cusururile imaginabile ale unui cal de călărie. Desăvârșit este ceea ce nu are niciun defect. Dar nici ceea ce întrunește toate defectele nu poate fi considerat altfel decât tot desăvârșit. Tocmai acesta era cazul lui Pálinkás: desăvârșit de groaznic, îngrozitor de desăvârșit.

Contingentul își făcu apariția în hala încăpătoare și, cât ai bate din palme, se aliniară cu toții pe partea însorită a rumegușului, în fața cailor. Stăpânul lui Pálinkás, care era cel mai scund dintre toți – de aceea și stătea la capătul rândului – se trezi chiar în fața calului său. Privea la capul lăsat în jos, nemîșcat al lui Pálinkás, la ochii lui în care jucau toate culorile curcubeului, la muștele din jurul lor, stând în poziția

regulamentară de drepti, dar cu sufletul zbuciumat, scârbit, conștient de chinurile înfiorătoare care vor urma. Degeaba, acum, peste o jumătate de minut, va trebui să alerge la el (și pe deasupra cu tragere de inimă, de parcă aceasta i-ar fi fost dorința cea mai arzătoare), va trebui să urce în sha, pentru ca apoi, mai mult ca sigur, să se rostogolească neîntârziat în rumeguș. Apoi să se ridice scuturându-se de murdărie, rușinat, să urce din nou în sha, să se rostogolească iar, și aşa mai departe, două ore încheiate, până ce i se va întoarce stomacul pe dos de amețeală. Iar să fie fericit dacă Pálinkás nu-l va călca în picioare și nu-l va lovi cu copitele! S-ar putea întâmpla și una ca asta (de ce nu?), mai mult ca sigur că se va și întâmpla la sfârșitul celei de a doua ore, când Pálinkás își va fi pierdut definitiv răbdarea. Așa trebuia să se întâpte, nu avea scăpare, aşa a fost și până acum, la fel cum va fi și de acum înainte: trebuie să alerge la cal, să-l încalece, ori de câte ori ar fi dat cu el de pământ, l-ar fi călcat în picioare și l-ar fi înjosit – pentru că aşa era Pálinkás.

„E al meu, al meu, degeaba, săta e calul meu“, își repeta el, amortit de o tristețe zadarnică, cu toate că știa prea bine că nu era calul lui. Nimeni nu putea avea calul propriu, toți caii erau din efectivul regimentului. Întâmplarea i-l hărăzise lui pe Pálinkás; din douăzeci și șapte de cai, tocmai pe acesta îl promise el; Doamne, și ce ușor ar fi putut primi altul! I-ar fi putut reveni blândul Seprőshát, sau Újmajor, care sărea minunat, și atunci orele de călărie ar fi fost altceva, cu totul și cu totul altceva – ce viață ușoară ar fi avut!

Stăpânul cel măruncel al lui Pálinkás privea cu invidie la murgii, la băltății, la surii aliniatai în umbră, printre care doar pocitania lui strălucea scăldată în soare. Toți îl făceau să-și amintească de prima oră de călărie. Clasa era aliniată tot aşa, pe rumegușul aburind, față în față cu caii, despre care el nu

știa nimic, dintre care el nu-l cunoștea pe niciunul și nici nu bănuia dacă le vor fi repartizați în ordine alfabetică sau după înălțime. Nu le fuseseră repartizați nicicum; pur și simplu se auzise comanda: „La cai!“, ortacii lui porniseră îndată, o luaseră la goană; fiecare se dusese țintă la calul ales, ca albinele la stup; smulseseră căpestrelle din mâinile rândășilor, îmbulzindu-se, împingându-se unii pe alții și puseseră mâna pe cai. Alergase și el, bineînțeles, căci toată lumea alerga, dar fără vreun țel precis, alergase nesigur, ezitând, încât fiecare cal spre care se îndrepta era deja ales, cu frâul aruncat pe spinare, fiecăruia cineva îi potrivise deja șaua. Deci alergase mai departe, alergase nehotărât, de colo până colo și, în cele din urmă, fusese nevoie să-și dea seama cu tristețe că în zadar fuseseră la început tot atâția cai căți călăreți, el tot fără cal rămăsese. Adică nu! Acolo, în capătul rândului, era unul sur, fără stăpân – îi atrăsese atenția instructorul. Deci alergase într-acolo, coborâse scăriță și, ajutat de rândăș, se săltase cu greu în șa. De unde să bănuiască el că Pálinkás avea să rămână pentru totdeauna al său și că, odată cu el, aveau să înceapă și coșmarurile de trei ori pe săptămână, câte două ore?

Acum, când își amintea de toate acestea (și încă foarte viu, mai viu chiar decât însăși realitatea), era nevoie să se gândească la faptul că poate nu întâmplător primise el tocmai acest cal. Colegiile lui de an erau aproape toți copii de militari, odraslele ambițioase ale unor tot atât de ambițioși ofițeri sau subofițeri, care probabil aveau, de fapt cu siguranță că aveau deja unele noțiuni despre cai. Pe deasupra, cine știe, poate că se înțeleseră și cu rândășii, sau măcar se interesaseră despre firea oblăduiților fiecăruia și, în cazul unei alegeri, spre care cal era mai bine să se îndrepte. Din

câte cunoștea el relațiile de acolo, era foarte probabil, ba chiar posibil; cu mintea lui de acum ar face și el la fel. Însă pe vremea aceea nu avea habar de nimic din toate aceste posibile aranjamente. Ajunsese la cavalerie fără nicio vină, din întâmplare, fiindcă nu era în stare să facă diferență între feluritele arme, iar acolo efectivul nu era complet. Până să se ajungă la alegerea cailor, ceilalți dobândiseră nu numai unele cunoștințe despre cai, ci și conștiința de cavalerist; el, însă, nu știa decât atât: că voia să ajungă ofițer. Nu fiindcă se simțea făcut pentru aşa ceva, ci fiindcă nu se simțea făcut pentru nimic altceva. Avea aptitudini în multe domenii, îl interesau multe lucruri, însă nimic în mod deosebit. „Hai să ne facem atunci ofițer“ se hotărâse el la întâmplare, fără ca măcar să-i treacă prin gând că existau artileriști, mecanici, cavaleriști, infanteriști – numai „ofițeri“, pur și simplu, nu.

Da, în afară de el, probabil că toți își ochiseră dinainte câte un cal, de aceea și alergaseră cu atâta sărg drept la unul sau la altul. Nesiguranța lui, această atracție spre toate și spre nimic (din care cauză se și făcuse militar) – iată ce făcuse ca el să primească cel de pe urmă cal, iată ce i-l menise pe Pálinkás, nu hazardul! Așa a fost să fie și aşa s-a și întâmplat. Atunci, la prima oră de călărie, de îndată ce s-a săltat în șa (și, încet, rândășii s-au îndepărtat), a simțit cum animalul s-a înfiorat deodată, sau poate numai pielea i-a tremurat, iar el a prins brusc aripi și a zburat peste capul calului, de parcă ar fi sărit capra, apoi s-a trezit în rumeguș. Prima dată a căzut foarte ușor, nici măcar nu s-a rostogolit, ci a aterizat în picioare, ca o pisică. Dar cu timpul, pe măsură ce demnitatea lui de cavalerist creștea și începea să stea tot mai țepăni în șa, Pálinkás făcea eforturi tot mai serioase să îl „semene“ pe drum; de atunci, căzăturile sale au devenit tot